

crkva u svijetu

POGLEDI

ZNACI NAŠEGA VREMENA

Ratko Perić

I. Uvod

Prije negoli se upustimo u pojedinačne raščlambe nekih današnjih znakova vremena, bilo bi potrebno osvrnuti se na značenje i definiciju same riječi »znak« što će se u ovom članku češće upotrebljavati. Prema *Rječniku biblijske teologije* znakom se naziva »ono što po prirodnom odnosu ili po dogovoru omogućuje spoznati smisao ili volju druge osobe, opstojnost ili istinitost neke stvari«. ¹ Taj više filozofski pojam znaka ne dolazi toliko do izražaja, osim možda po svom drugom dijelu definicije, u shvaćanju znakova vremena koji su danas poznati, uočljivi i prošireni i u svijetu i u Crkvi. Suvremeni termin »znak vremena« ima svoje podrijetlo i prizvuk od Kristove riječi koju je uputio svojim sugovornicima: Pristupiše k njemu farizeji i saduceji s nakanom da ga kušaju te zatražiše da im pokaže znak s neba. On im odgovori: »Kad nastane večer, govorite: 'Bit će lijepo vrijeme jer je nebo crveno'. A kad osvane dan, kažete: 'Danas će biti oluja jer je nebo crveno i mutno'. Tako vi znate protumačiti izgled neba, a znake vremena ne znate!« (Mt 16, 1-3).

Izražajnosti i afirmaciji ovog pojma u naše je doba najviše doprinio papa Ivan XXIII, koji je na osobit način i s optimizmom upozorio na današnje znakove vremena u svojoj najavi II. vat. sabora: »Poslušni zapovijedi Krista Gospodina koji nas potiče da raspoznavemo 'znakove vremena' (Mt 16, 3), čini nam se da u tolikoj crnoj tmuni naziremo ne male znakove koji pružaju dobru nadu o sudbini Crkve i čovječanstva.« ²

Danas se dakle pod znacima vremena mogu podrazumijevati one činjenice i čimbenici koji su značajni za ovaj konkretni povijesni trenutak, koji na poseban način obilježavaju suvremeni duh čovjeka, njegovu civilizaciju

¹ Natuknica »Znak« u RTB, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1969, str. 1523.

² AP. konstitucija *Humanae salutis* pape Ivana XXIII od 25. XII 1961.

i kulturnu svijest. Ti znakovi izrastaju iz ljudskih pojava, spoznaja i dostignuća te svojom novošću i rasprostranjenošću odaju pečat modernog stanja i gibanja te tako omogućuju spoznati opstojnost ili istinitost nekih stvari.

Od mnogobrojnih znakova koji su danas nazočni i konotiraju naše doba vrijedno je nešto pobliže reći o ovima: 1. pojava antropocentrizma i ateizma; 2. proces sekularizacije; 3. prihvaćanje pluralizma religija; 4. svijest o vlastitom dostojanstvu slobode; 5. kriza auktoriteta na svim područjima; 6. ustajalost povijesnih struktura; 7. kult tjelesnosti i materije. Spomenuti znakovi, da se samo na ove ograničimo, uglavnom su prisutni u cijelom čovječanstvu: negdje manje negdje više, negdje otvoreno, negdje pritajeno; ovdje izbijaju danas, ondje će izbiti sutra.

II. Činjenično stanje suvremenosti

Kao najopsežniji prikaz situacije u koju smo zapali mogli bismo preuzeti jezgrovite riječi II vat. sabora iz *Pastoralne konstitucije o Crkvi u suvremenom svijetu*: »Danas čovječanstvo proživljava novo razdoblje svoje povijesti u kojem se duboke promjene postepeno proširuju na cijeli svijet. One su proizašle iz čovjekove inteligencije i stvaralaštva, povratno djeluju na samog čovjeka, na njegove individualne sudove i želje, na njegov način mišljenja i djelovanja, što se tiče stvari i ljudi. Zato već možemo govoriti o pravom preobražaju koji zadire također u vjerski život.«³

Ako bismo htjeli izoštriti ovaj prilično uopćeni snimak prilika u kojima moderno čovječanstvo živi i zaustaviti se na našem užem religioznom terenu, morali bismo naglasiti da smo sudionici jednog svijeta koji je karakteriziran europskom kulturom i kršćanskom religijom što se evo gotovo dva tisućljeća prožimlju, interferiraju, sudaraju i potpomažu na povijesnom stanu. No da bi slika ispala što reljefnija i uočljivija, potrebno je spomenuti da smo suvremenici epohalnog događaja, drugog vatikanskog sabora, koji sigurno stoji kao značajna prekretnica ne u tom smislu da smo se upustili na tračnice koje nas bezvezno i nizvodno vode, bez ikakva obzira na prošlost, već s obzirom na to što smo se našli u procjepu dviju koncepcija stvarnosti i života. Naime, kulturno-duhovna klima modernog čovjeka u odnosu na dojučerašnju mogla bi se prikazati u obliku ovih korelativa: svjedoci smo jednog naglog prijelaza od svetoga na svjetovno, od religioznog na racionalno-znanstveno. Svaki suvremenik ima potrebu za konkretnošću i provjerljivošću svega onoga što ga opkoljuje. Osjeća unutarnje iziskivanje da ispita vrijednost svake postavke i tvrdnje, pa i religiozne. I tvrdnja mu je u tolikoj mjeri vrijedna i vjerodostojna ukoliko se može u životu provjeriti i iskusiti. Osim toga, primjetljiv je prijelaz od provincijalnog na kozmopolitsko, od pojedinačnoga na univerzalno i zajedničko. Prelazi se također s vrednovanja statičnih elemenata i sustava na valorizaciju promjena, pronalazaka i preobrazba. Na svim poljima: osobnom, društvenom, svjetovnom i religioznom stajalište strahopoštovanja ustupa mjesto poziciji prosuđivanja, kritike i vlastitog zauzimanja stajališta prema određenim datostima.

³ *Pastoralna uredba o Crkvi u suvremenom svijetu*, 4.

U tome kontekstu kontrast još više dolazi do izražaja: neki bi više iz razbora i straha radije stavili naglasak na nepomičnost vrednota, na auktoritet i dekret (što sve može lako skliznuti u konzervativnost, muzejstvo, administraciju i birokraciju), a drugi bi se više željeli založiti da istaknu vrijednost osobne karizme, suodgovornost, dostojanstvo slobode, pokretljivost i samosvijest (gdje se također često izgube s vida njihovi suodnosni pojmovi). Ovim se nabranjem i uspoređivanjem ne želi nika-ko nijekati da i prije nije bilo današnjih i da danas nema prijašnjih elemenata i momenata, već se samo hoće reći da u ovo naše doba kudikamo više dolaze na površinu ove druge spomenute značajke.

III. Potreba ispitivanja znakova vremena

Svaki onaj koji danas želi nešto spoznati ili uspostaviti svoj osobni odnos i prema Bogu i prema drugima mora poznavati i kulturnu sferu u kojoj živi. To pogotovo vrijedi za onoga koji nastoji nešto priopćiti drugim ljudima o Bogu, tj. želi li tko govoriti iz teološke perspektive, nužno mora poznavati uljudbu svoga vremena, kulturne kategorije u kojima ti ljudi žive i ispitivati vrijeme u koje smo ubačeni. No, svako vrijeme ima svoje sheme i probleme, svoje znake dobre i opake koje valja uviđati i uvažavati. Njihovo izučavanje danas služi upravo kao *conditio sine qua non* teološkog istraživanja — bilo da se radi o vrhovnom crkvenom učiteljstvu, o teologu istražitelju, ili o nositelju Božje poruke, propovjedniku radosne vijesti, i običnom vjerniku. Promatrano pod tim aspektom mogli bismo navesti dva glavna razloga, zbog kojih se ukazuje potreba uočavanja i proučavanja suvremenih znakova. 1. Sam se II. vat. koncil dao na taj put i 2. Zahtjev proizlazi iz svrhe same teologije.

1. Proučavati i ispitivati znakove današnjeg vremena jest uputa, nalog i metoda kojom i sam II vat. koncil postupa tretirajući teološka, ekleziološka, navjestiteljska i ostala pitanja u ovom historijskom momentu. On sam »pozdravlja radosnom dušom one sretne znakove vremena«,⁴ koji se odnose na dostojanstvo ljudske osobe i slobode. Ali ne samo da se Sabor dao na taj put, već to traži jednako i od katoličkih svećenika da skupa sa svojim vjernicima uznastoje »razabрати znakove vremena«,⁵ a potiče isto tako sve katolike da upoznaju moderne znake koji se tiču problema jedinstva svih sljedbenika Krista Gospodina.⁶ Koncil napokon nalaže tu dužnost cijeloj Crkvi Kristovoj zahtijevajući od nje da »u svako vrijeme ispituje znakove vremena i tumači ih u svjetlu Evanđelja«. ⁷

2. Postulat za prosuđivanjem znakova vremena proizlazi iz same svrhe teologije, iz zadatka naviještanja Božje riječi suvremenom naraštaju. Kad se govori o svrsi teologije, korisno je napomenuti da postoji određena razlika, koju neki previše forsiraju, a drugi nikako ne priznaju: ona se odnosi na današnju teološku impostaciju u odnosu na dojučerašnju. U prijašnjim se naime razdobljima, osobito u doba prosvjetiteljstva, u prvom redu naglašavalo da je svrha teologije očuvati i prenijeti drugi-

⁴ Deklaracija o vjerskoj slobodi, 15.

⁵ Dekret o službi i životu prezbitera, 9.

⁶ Usp. Dekret o ekumenizmu, 4.

⁷ Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu, 4.

ma nepromijenjen poklad vjere, urediti i srediti podatke objave, međusobno ih povezati, razviti sve implikacije i izvesti iz njih sve moguće zaključke i posljedke. To je i danas potrebno i bitno i hitno. Ali sada se ipak svrha teologije vidi prije svega u tome da se pokuša reformulirati evanđeoska poruka u skladu sa suvremenim ljudskim pitanjima i patnjama, sa zahtjevima i shvaćanjima našega doba; da se uhvate nova značenja neiscrpive Božje riječi, koja odgovaraju našim potrebama.⁸

Ta dva aspekta nisu u suprotnosti, već izražavaju dva načina ostvarenja temeljnog zadatka teologije koji se sastoji u tome da se traži rješenje ljudskih problema u svjetlu objave, da se primjenjuju vječne istine na promjenjive uvjete ljudskog zbivanja i da se takve istine priopćuju na način prilagođen suvremenom čovjeku.⁹ Teolog i svaki navjestitelj vesele vijesti mora u Crkvi tako djelovati da ona može »na način kako odgovara svakom naraštaju odgovoriti na vječna ljudska pitanja o smislu sadašnjega i budućega života i o njihovu međusobnom odnosu«. ¹⁰ Nastavljajući s koncilskim gledanjem na ovu stvar, ne može se mimoći saborski poziv teolozima da »poštujući metode i zahtjeve vlastite teološkoj znanosti — stalno traže prikladniji način kako bi kršćansku nauku priopćili ljudima svoga vremena; jedno je naime sam poklad vjere, a drugo je način na koji se ona izražava i iznosi«. ¹¹ Danas se, dakle, pridaje osobito značenje i pažnja ovom izražaju, formi i formuli kojom se iznosi, izriče, produbljuje i izjezgruje istina, depositum fidei. Upravo je stoga potrebno proučavati signa temporum.

Svaka formulacija koja se ne može promijeniti neprikladna je. Jer, ako je ona plod filozofskog rječnika, teološkog stupnja i kulturne razine određene sredine i vremena, onda, kad se mijenja kulturni ambijent, teološka perspektiva i racionalni okviri, mijenja se i formulacija, dok spoznata istina i sadržaj moraju ostati. Drugim riječima, ako je formula samo ruho istine, onda, kad se istina u jednom povijesnom razdoblju više spozna, produbi i izbistri, nužno valja formulu mijenjati, ako istinu ne želimo natezati i rastezati na Prokrustovoj postelji. Vrlo je vrijedno upozorenje u tom smjeru što ga daje I. Fuček, citirajući nekoga koji je izrazio bojazan »da dok 'bacamo zamazanu vodu iz kade, ne bacimo s vodom i dijete' koje smo htjeli oprati«. ¹² Mi katolici moramo priznati da mora postojati sudište, pristanak i odredbe crkvenog Učiteljstva, ali valja dati dužnu slobodu teolozima u njihovim pokušajima produbljiivanja istine i njezina reformuliranja, pa makar se koji put naknadno i ispostavilo da su ti pokušaji obični promašaji. Svakako, ne čini se da je posve zdrava pojava što se među katoličkim teolozima i dan-danas, a toga je u prošlosti bilo više, osjeća neki kompleks inferiornosti nasuprot njihovim kolegama protestantima koji su programatski, ali i pretjerano, oslobođeni svake skučenosti i ukočenosti u teološkim pothvatima.

⁸ Usp. C. Molari, *Incidenza della svolta culturale sul metodo teologico u Dimensione antropologica della teologia*, Ancora, 1971, str. 546—547.

⁹ Usp. *Dekret o odgoju i obrazovanju svećenika*, 16.

¹⁰ *Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu*, 4.

¹¹ *Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu*, 62; usp. Govor Pape Ivana XXIII na otvaranju II vat. koncila u AAS, 54/1962, str. 792.

¹² I. Fuček, *Teolozi ponovno istražitelji*, *Obnovljeni život*, 3/1972, str. 264.

IV. Neki znakovi vremena

1. Jedan od uočljivijih modernih znakova koji se pojavljuje pred očima obična vjernika kao i teologa jest *antropocentrizam* za razliku od prijašnjeg, osobito srednjovjekovnog, teocentrizma. U srednjem vijeku polazište svake akcije i refleksije bio je Bog. Božja je egzistencija bila činjenica izvan svake sumnje, izvan pitanja. Sve se uglavnom rješavalo putem Božje riječi, i u znanosti, i u svakodnevnom životu. Biblija je bila meritorna i kompetentna za sve. Zato na prvom mjestu u svakoj raspri i raspravi pita se: Što veli pagina sacra? Danas je, međutim, za modernog čovjeka Bog postao problem: jedni na njega uopće ne računaju, drugi su ravnodušni i nezainteresirani, druge smeta govor o Bogu. Nekima je njegov misterij patnja, drugima je opet njegova patnja misterij. Mnogi se posve oslanjaju na ovozemaljska sredstva i moći. Pojava ateizacije a ponegdje i anti-teizma sve više zahvaća maha. Danas je misaona forma (Denkform) antropocentrizam. Čovjek je središte pažnje. On je činjenica, pozitivna, vidljiva, opipljiva od koje se polazi i koja se proučava u svim svojim aspektima i dimenzijama. Čovjek je postao objekt znanosti, spoznaje i znanja, pa i u teologiji. On je predmet svih preokupacija u svojoj egzistenciji sa svojim unutarnjim zahtjevima i razmjerima, sa svojim programiranjem i propinjanjem, sa svojom sadašnjošću i budućnošću.

Osim određene štete koja se može odraziti i na čovjeku i na stvarnosti, a rezultira iz antropocentričnog poimanja svijeta, može se iz ovog znaka vremena izvući također značajna korist i za samu teologiju, posebno za kristologiju. Jer, ako »misterij čovjeka postaje doista jasan jedino u misteriju Utjelovljene Riječi (Kristu koji)... objavljujući misterij Oca i njegove ljubavi potpuno otkriva i čovjeka njemu samomu te mu objavljuje uzvišenost njegova poziva«,¹³ onda teologija preko Krista od antropocentrične postaje teocentrična. Antropocentrizam, osim toga, izbacuje na površinu neke druge kristološke probleme na koje se svraća pozornost, npr.: Kakva je ljudska psihologija Kristova, koje su sve implikacije povišesne Kristove ljudskosti, koja je uloga njegove čovječnosti u otkupljenju ljudi i svega stvorenoga? Fenomen antropocentrične koncepcije danas se uvlači u sve grane znanosti. U religioznom pogledu antropološka potka došla je do osobita izražaja u nedavno objavljenom djelu (i na hrvatskom), koje je izazvalo silnu prašinu s mnogih strana, u Nizozemskom katekizmu (koji neki, usput rečeno, nazvaše religioznom kataklizmom, a ne vjerskim katekizmom).

2. Vrlo karakterističan znak današnjeg doba koji se javlja i nameće te sve prožima živo i žurno jest takozvani *fenomen sekularizacije*, odnosno desakralizacije. Proces se sekularizacije ipak u svojoj biti svodi na krizu religije u samoj sebi. Danas se naime osjeća kudikamo veća udaljenost između Boga i čovjeka nego što se osjećala u prijašnjim generacijama i stoljećima. Čovjek doživljava veću muku i napor da prakticira religiju u kojoj je rođen, zadojen i odgojen. Ne radi se samo o praksi koja postaje nemrsa, o pohađanju mise, sakramenata i vjeronauka, već se radi o tome

¹³ *Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu*, 22.

da moderni čovjek sav svoj odnos prema Bogu reducira na šutnju,¹⁴ često indiferentnu. Ove činjenice koje se odnose na čovjekovu promjenu u izražavanju svoga vlastitog religioznog uvjerenja uzrokovane su i uvjetovane također velikim dijelom pojavom sekularizacije. Ovaj moderni proces ima svojih i dobrih i loših strana. Čini se da su osobito zanimljivi rezultati skupine istraživača iz Maastrichta o ovom problemu,¹⁵ koje ovdje ukratko iznosimo.

Gledana u svom pozitivnom aspektu, sekularizacija označuje prihvaćanje i priznanje zakona, dobara i struktura svijeta (saeculum-svijet). Znači nadležnost znanosti i moderne tehnike u zahvaćanju i rješavanju problema ljudskog društva i života.¹⁶ Današnji ljudi proživljavaju svoju vlastitu egzistenciju okrenuti prema svijetu od kojega sve očekuju i traže. U ovom slučaju svijet se ne smije shvatiti kao neki daemonium peccati ni samo kao Božja kreacija, već jednostavno kao neki zamršeni i zauzlani, široki i šaroliki fenomen svakodnevne egzistencije. Čovjek naime prihvaća život koji mu je dan, živi s ljudima koji ga okružuju, služi se stvarima na koje nailazi, i to sve bez velikih pretenzija i iluzija, otvoreno manifestirajući svoje zahtjeve duha i potrebe trbuha. Suvremeni se čovjek zalaže za svakodnevni život koji stječe i izboruje više puta s pomoću golemih napora i nastojanja. U toj svakodnevnoj čovjekovoj bitki, trci i zbrci, pojava se sekularizacije nameće kao svjetonazor koji omogućuje čovjeku određenu ljudsku autonomiju, samostalnost i osovitost na vlastite noge.

Taj proces posvjetovljenja nosi, međutim, sa sobom i negativnih oznaka koje se očituju u odjeljenosti religioznosti od života. Senzibilitet današnjih ljudi ne može se više složiti ni poklopiti s pojavom Crkve i kršćanstva kakvo je u stvarnosti. Promatrajući lojalno i pošteno svakodnevni život suvremenog čovjeka, činjenica sekularizacije navodi na zaključak: bez Crkve se to društvo postavilo u povijesni hod — bez Crkve će, misli se, moći i nastaviti. Na toj postavci, stjerana do skrajnosti, sekularizacija se pretvara u sekularizam, ideologiju koja se sastoji u nijekanju svakog veza i odnosa između svjetovne realnosti i božanske stvarnosti, u izdizanju čovječjih vrednota kao apsolutnih, u izbacivanju iz ustanova, običaja i misli svakog povezivanja s nadzemaljskim sferama. Takvu poimanju svijeta i života priskače u pomoć antropocentrična nota današnjice, viđena u svom negativnom izrazu.

Na pastoralnom planu — mnogi to svećenik doživljuje — razorna snaga sekularizacije i laicizacije očituje se u tome što počinje tiranizirati vjernike i vjersku praksu, namećući vjerničkom općinstvu svoje oznake i etikete kao što su zaostalost, fanatičnost, umna nedoraslost, otuđenost i sl. I, da budemo logični, dosljedni i iskreni: kao što je religija nekad, a toga i danas ima po našim stranama, vršila pritisak s pomoću javnog mnijenja na savjest pojedinaca, tako danas sekularizirana sredina nastoji svjesno i bijesno pritiskati i terorizirati vjernike. Štoviše, svjedoci smo kako se umjetno stvara javno mišljenje koje mora praviti takve presije.

¹⁴ Usp. K. Rahner, (pri ruci mi je tal. izdanje) *Missione e grazia*, EP, Roma, 1966, str. 599—601.

¹⁵ Usp. Skup za istraživanje *Canisianum* iz Maastrichta, *Il problema della secolarizzazione* u IDOC-Documenti nuovi, 1/1969, str. 145—173.

¹⁶ Usp. *Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu*, 36. i 59.

Iz svega gore rečenoga može se zaključiti da korijenita promjena čovjekova stava prema svijetu i njegovim vrijednostima nužno ima svoj odjek na čovjekov odnos prema Bogu.

Odgovor na problem sekulariziranog društva može doći, vjerujemo, iz Kristove Crkve. Ona, otvarajući se laiciziranom čovječanstvu, ulazi na jedan nepoznat teren na kojemu se mora snalaziti, probijati i pokazivati svoju kreativnost i maštovitost. Ona je nužno primorana na riskantno eksperimentiranje u kojem je neuspjeh utoliko umanjen ukoliko ima više vjere, svijesti i pouzdanja da Duh vodi svakoga pojedinca i čitavo čovječanstvo. Crkva može ostvariti ovaj eksperiment svojim poniznim služenjem i cjelovitom predanošću ljudskome rodu, u pouzdanju prema današnjem čovjeku, u poštovanju vrednota koje on posjeduje, nastojeći pomoći evanđeoskom porukom i svojim duhovnim bogatstvom razvoj potencijalitetata koji postoje u cjelokupnom ljudstvu. To bi bila ujedno njezina bitna uloga služenja Vječnoj Riječi, a ne, kao što se katkada pričini i čuje, kao da se ona služi Vječnom Riječi za svoje svrhe.

3. Usporedo s pojavama sekularizacije i ateizacije na povijesnom se planu pokazuje kao znak vremena: *pluralizam religija* koji se u posljednje doba priznaje i prihvaća od kršćanstva. S obzirom na religiju općenito vrijedno bi bilo primijetiti ovo: može se koji put steći dojam da se mnogi stariji naraštaji utječu religiji jer vjeruju u Boga i jer su izgubili povjerenje u ljude. Religija, međutim, ne bi smjela biti zaklonište onima koji su izgubili nadu i vjeru u ljudsko stvaralaštvo i poštenje, i koji traže oslonac i naknadu u Bogu. Vjera u Boga morala bi se zapravo pokazati razlogom zbog kojega netko ima vjeru u druge, u ljude. U tom smislu svaka religija nosi u sebi neku pozitivnost, nijedna ne prezire čovjeka, i svaka nastoji govoriti o odnosu između čovjeka i Višeg bića. Činjenica je da se prije nekršćanske religije nisu priznavale, barem ne službeno, jer je time bila ugrožena kršćanska religija kao apsolutno istinita i jedina nositeljica spasa vječnoga. Danas se, međutim, nekršćanske religije priznaju s katoličke strane ne samo kao izraz ljudskog genija i religioznosti pojedinih naroda,¹⁷ već i kao nositeljice dobrog, svetoga i istinitoga.¹⁸

Unutar promatranja religioznog pluralizma u svijetu danas se u kršćanstvu pojavljuju dva pitanja i s time dvije struje koje su zastupane i od katoličkih i od protestantskih teologa. Prvo je pitanje: Jesu li pak nekršćanske religije skup zabluda i laži (rješenje prekida) ili su doduše nesavršeni, ali ipak plodonosni momenti spasenja (rješenje neprekinutosti)? U ovom drugom rješenju koje je kudikamo više rasprostranjeno, postoje različita gledanja na druge religije. Za koncilske oce nekršćanske su religije »odgojni put prema pravom Bogu«¹⁹ i priprava na Evanđelje.²⁰ Neki ih teolozi promatraju kao bezimeno kršćanstvo, *anonymes Christentum*,²¹ koje još nije pokazalo svoje pravo lice i obličje —

¹⁷ Usp. P. Rossano, *Le religioni non cristiane nella storia della salvezza* u *La Scuola cattolica*, 63/1965, *Supplemento*, II, str. 131—140.

¹⁸ Usp. *Deklaraciju o odnosu Crkve prema nekršćanskim religijama*, 2.

¹⁹ *Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve*, 3.

²⁰ Usp. *Dogmatsku konstituciju o Crkvi*, 16.

²¹ Literatura o ovoj problematici veoma je opsežna. Najistaknutiji promicatelj toga shvaćanja jest Karl Rahner. Usp. K. Rahner, *Die anonymen Christen* u

slično embriju u utrobi majčinoj, gdje je doduše živ, ali nesamostalan — no teži za vlastitom autonomijom i životom. Za treće: sve su religije vremenita i izvanredna sredstva spasenja, prema tome one su vrednosne i obvezatne sve dotle dok se njihovi subjekti ne susretnu s poviješnim kršćanstvom.²²

Upravo pod utjecajem tih novih shvaćanja u posljednje se doba vrlo živo diskutira o problemu misija, o njihovoj zadaći i smislu. Jer, ako se otvorila mogućnost spasenja ljudi i u drugim religijama baš po priznavanju pluralizma religioznih uvjerenja, načina mišljenja, obreda, liturgijskih izraza, i to bez obzira na to da li se to spasenje događa po religijama, zbog njih ili unatoč njima, onda se s pravom kršćani pitaju: Koja je uloga kršćanske vjere i Crkve u svijetu? Što ona može reći drugima: nešto novo, ili na jedan uzvišeniji način ponavlja ono što se u cijelom čovječanstvu implicitno nalazi i u drugim religijama postoji.?

Karakteristični su za današnje međusobno poštovanje i priznanje religija ekumensko-dijaloški susreti. Možda nikada sam pojam dijaloga nije poprmio tako jasne crte i određenja na teoretskom planu kao danas. Danas nam biva jasno da je prvi uvjet za svaki razgovor znati slušati. To jest, počivajući dijalogirati, moramo poći odanle gdje su naši subesjednici, da bismo stigli skupa tamo kamo treba da dospijemo. U razgovoru bismo morali postupati tako ne kao da je sve istinito, savršeno i konačno u svakom smislu. Valjalo bi imati nutarnje uvjerenje da i naše istine i naše formulacije kojima su te istine obavijene nisu još potpune i savršene, da su uvijek kadre biti domišljenije i dorečenije. Naš govor suvremenom čovjeku općenito ne bi smio pružiti dojam nekoga koji je sve savršeno naučio i zna i o Bogu i o čovjeku, i o ovom i o drugom svijetu. Radi se o otkrivanju istine i s naše strane. I mi moramo istraživati misterij Boga u odnosu na naš ljudski misterij. Inače će se čuti prigovor da ne znamo razgovarati, već samo nametati. Kao da i za nas vjernike-katolike i svećenike Bog nije tajna, kao da i za nas nisu misteriozne dogme koje su izrečene i formulirane prije tisuću i pol godina, kao da i mi ne smijemo tražiti i svojim suvremenim mentalitetom shvaćati što kaže jedna nicejska, kalcedonska, efeška, carigradska ili bilo koja druga formula. I ako svi priznajemo da je Božja Objava misterij, i da se u svakom vremenu pristupa tom misteriju sa zdravom radoznalošću, potrebom i voljom da se u nj prođe — zašto onda tu objavu i njezinu poruku ne pretakati u suvremeni rječnik i jezik da ima svoj učinak i plod?

Prihvatiti druge religije, prilagoditi se senzibilitetu ljudi, suvremenom rječniku i znakovima vremena ne znači da je sve istinito što drugi kažu, već znači da se je za izlaganje naše, odnosno Božje poruke potrebno postaviti u njihovu perspektivu, pokušati gledati stvarnost pod njihovim kutnim vidom, suzama njihovih očiju, doživljavati suvremenost i povije-

●
Schriften zur Theologie, V, Benzinger, Einsiedeln, 1967, str. 545—554; *Atheismus und implizites Christentum* u *Schriften zur Theologie*, VIII, str. 187—212. *Anonymes Christentum und Missionsauftrag der Kirche* u *Schriften zur Theologie*, IX, 498—515. U nas je o tome pisao J. Čurić, *O anonimnim kršćanima u Mi, Crkva i drugo*, Bogoslovska tribina, Spectrum, Zagreb 1971, 329—344.

²² K. Rahner, *Das Christentum und die nichtchristlichen Religionen* u *Schriften zur Theologie*, V, 136—158.

snu ambijentalnost kucajima njihovih srdaca. Kako bilo da bilo, valja priznati da je posve pozitivan znak našega vremena revalorizacija, studij i priznanje drugih religija kao vrednota.

4. *Svijest o vlastitom dostojanstvu slobode* — Taj se suvremeni znak očekuje paralelno s prvim koji smo spomenuli, tj. s činjenicom da je čovjek postao os oko koje se sve vrti. Svima je uočljiva pojava novog shvaćanja i tumačenja ljudske slobode za razliku od prijašnjih generacija i interpretacija. Sloboda da se slijedi put koji je u skladu sa zahtjevima vlastite savjesti neobično je nazočna u srcu današnjega čovjeka uopće. Stoga i kršćanin vjernik koji je opijen takvim duhom, posebno nakon izričitog naučavanja II vat. sabora o vjerskoj slobodi, mogao bi se jednostavno upitati: Tko od mene može tražiti da prihvaćam nečije zahtjeve i prohtjeve, uvjerenja, propovijedi i zapovijedi, forme i norme ili da ja namećem drugima svoj svjetonazor? Sloboda naime izvire iz čovjekova dostojanstva i razuma, i u tome je čovjekova veličina. Ljudi su ljudi baš po tome što su slobodni. Po slobodi svoje savjesti čovjek stoji sam pred sobom, pred drugima i pred Bogom.

Da je i u Crkvi izbila na vidjelo ova činjenica slobode i u svjetovnom i u religioznom pogledu valja zahvaliti II vat. saboru koji se zauzeo da *Deklaracijom o dostojanstvu ljudske slobode*, u svjetlu božanske objave i otačke predaje, protumači ovaj znak vremena. Koncil dopušta da je u »životu Božjega naroda, koji je putovao kroz promjenjiva zbivanja ljudske povijesti, bilo katkada postupaka koji su bili manje u skladu s evanđeoskim duhom, čak i protiv njega«. ²³ Kako se razlikuju pogledi Sabora i pogledi nekih enciklika iz prošloga stoljeća s obzirom na vjersku slobodu i na slobodu savjesti! Istina, u 19. su st. i društveni okviri i perspektiva bili drukčiji, ali se ipak mučno doimlje osuda Grgura XVI, koju je uputio protiv F. de Lamennaisa u enciklici *Mirari vos*. ²⁴ Drugi vat. koncil naučava da ljudska osoba ima pravo na vjersku slobodu, jer se ta sloboda bazira na dostojanstvu same osobe kakvu poznajemo iz objavljenih riječi i iz samog razuma. ²⁵

I sam Krist nam je zagarantirao slobodu. Pa ipak deprimirani smo kad nam i oni najbolji umiču ispod naše pastve, i to u ime svoje slobode i savjesti.

Odgovor na to složeno pitanje leži u svima nama, u svećenicima i vjernicima. Savjest nije savršena datost, nego sirovina koja se kuje i izgrađuje, odgaja i oplemenjuje. Da netko oblikuje svoju savjest i spozna vjerske istine, nužno mora pristupiti izvorima, tražiti učitelja, otvarati knjige. Istinu moramo istraživati i prihvatiti.

5. *Kriza auktoriteta* — Opće je poznata činjenica da je auktoritet na svim poljima poljuljan. Zbog svijesti vlastite snage i moći, moderni čovjek danas udara na auktoritet svih fela i boja: roditeljski, učiteljski, politički, crkveni. Krizu autoktoriteta u Božjem narodu I. Kozelj prikazuje ovim

²³ *Deklaracija o vjerskoj slobodi*, 12.

²⁴ Usp. Denz-Schön 2730.

²⁵ *Deklaracija o vjerskoj slobodi*, 12.

riječima: »Auktoritet u Crkvi kao da je na svim stupnjevima zatajio i izgubio uzde iz ruku. Kao da je nestalo svake stege. Svatko govori i piše; i svačija kao da vrijedi više i više se na nju polaže, negoli najozbiljnija riječ s najautoritativnijeg mjesta.«²⁶ Nasuprot toj nelagodnoj činjenici gdje svatko ustaje protiv auktoriteta, žele se zauzeti oštra stajališta, pružiti odgovori čvrste ruke. Netko bi najradije kriknuo glasom monituma ili anateme. Razumije se, međutim, da je jedno i drugo u današnjim prilikama nezgodno. Demitizacija auktoriteta nosi u sebi bez sumnje jednu dozu pozitivnosti. Znalo se koji put u prošlosti dogoditi da ljudi, pod firmom auktoriteta, svoje ljudske hirove pokrivaju »voljom Božjom«, a svako protivljenje osobnom zapovjedništvu proglašuju otpadom od Boga.

Znamo da auktoritet dolazi od latinske riječi auctoritas, a ova od augere, što će reći povećavati, umnažati. Povećavati rast zajednice, moć društva, silu svijesti, činjenicu bratstva, ljubavi i služenja. Ako auktoritet nije u službi služenja, da se tako tautološki izrazim, on će lako prijeći u diktaturu, despotizam, tiraniju i teror.

Vlast se u Crkvi razlikuje od vlasti u građanskim odnosima i zakonima. Ali to ne znači da se i ova vlast u Crkvi, koja je bazirana na Evanđelju i služenju, ne može strašno zlorabiti. A najgore je kad se pojedinci u Crkvi počinjju pridržavati i jedne i druge, pa upotrijebe u manje dobre svrhe i jednu i drugu. Vlast bi u Crkvi morala biti ujediniteljska (unitiva) da povezuje i prožima Božji puk; upravljačka (directiva) da se ističe vodstvenim služenjem; ispravljajčka (correctiva) da pravovremeno ispravlja krivudave putove, krive prodore i lažne poteze. Ali usporedo s njom mora se također omogućiti prostor slobode koja je ulivena (carismatica), jer u svakom biću ljudskom djeluje sila Duha Svetoga; izvršna (executiva) svega onoga što se postavi i upozna kao zadatak u životu; samoispravljajčka (autocorrectiva).²⁷

Trebaju Božjoj Crkvi upravitelji i ravnatelji koji svoje predstavništvo izboruju i opravdavaju. Nekog predstavnika ne čini ni njegov položaj, ni njegova sila ni svila autentičnim i pravim. I, ukoliko je njemu kao poglavaru i zastupniku manje stalo do rada nego do parada, i više stalo do ornata nego do sadržaja, utoliko je i njegovu podložniku umanjena odgovornost u zajedničkom zalaganju. Samo, nismo li više puta previše subjektivno obojeni kad slične slučajeve prosuđujemo?

6. *Ustajalost povijesnih struktura i oporba protiv njih* — Iz gore spomenutih oznaka lako je pokazati da je i ovaj suvremeni problem išao u korak s gornjima. Iako se gdjekad mogu čuti i preveliki zahtjevi s obzirom na promjene ustrojstva koje smo naslijedili od svojih predaka i prethodnika, mora se ipak dati određeno pravo nekim prigovorima koji se odnose na izrazito povijesne, i po svojoj djelotvornosti prošle i prohujale, strukture. Danas se naime osjeća neka antipatija prema svim

²⁶ Usp. I. Kozelj, *Odgoj za zrelu, slobodnu i samoodgovornu savjest, Obnovljeni život*, I, 1972, str. 8.

²⁷ Usp. J. C. Murray, *I tre termini contestati di una crisi: libertà, autorità, comunità* u IDOC — *Documenti nuovi*, 12/1969, str. 23—38.

onim modelima života i ponašanja koji su nikli iz historijske nužde, situacije i akcije, a posve su odgovrali ondašnjim potrebama i postulatima. Danas oni više ne pale. Nitko ne želi da mu netko nabija svoje kalupe, i ističe svoje kape bez obzira na njegovu mjeru i glavu. Te se promjene mogu ticati odnosa i struktura i u rimskim palačama, i u biskupskim dvorovima, i pod sjemenišnim krovovima, i u župnim zajednicama. Sve ono što su trustovi mozгова sastavljali, što se desetljećima eksperimentiralo i stoljećima zadržavalo, čini se kao da preko noći može nestati. I što je u svemu tome najbolnije i najteže: svi znamo što nećemo i kako ne treba, a ne znamo što bismo htjeli i kako bi valjalo.

U posljednje vrijeme teolozi upozoravaju na određene principe kojih bi se trebalo pridržavati u modificiranju i supstituiranju nekih struktura. Među njima ističu se ova načela: načelo historičnosti koje u sebi implicira dinamičnost i otvorenost prema eksperimentiranju; pneumatičko-karizmatički princip koji omogućuje prostor za razvoj različitih darova Duha Božjega; bitna jednakost svih kršćana i njihova sudgovornost; načela zajedništva i služenja, dijaloga i uzajamnosti.²⁸

7. U modernoj rastvorbi vrednota koje su vjekovima nešto značile i ležale u temeljima ljudskoga života danas se posebnom silovitošću manifestira *kult tjelesnosti*. Upravo se tako nasilno nameće kao što se katkad u prijašnjim vremenima u pojedincima i pojedinim monaškim razredima doživljavao prezir i bijeg od tijela. Akcenat se stavlja na riječ i realnost ljubavi koja sa svojim suvremenim mnogovrsnim značenjima pomalo gubi od onoga što se tradicionalno pod tim razumijevalo i u humanom i u religioznom pogledu. U toj modernoj materijalnoj i tjelesnoj poplavi svima biva bjelodano jasno da je seksualnost matična struja bujice. Ova je započela izbijati u svim područjima potpmognuta ne samo izrazima, slikama, filmovima, časopisima jednobojnim i višebojnim, dalekovidnicom, itd. već i djelotvornošću. Dok je prije bilo sve zatvoreno i zakopčano, i zabranjeno o mnogim stvarima misliti, govoriti i gledati, a kamoli činiti, danas se sve više na sve strane para i otvara, nudi, daje i prodaje, poplavljuje, izaziva i poziva. I kao da se neki natječu tko će više pokazati svoje fantazije i teatralnosti. Ta pojava čini se da gotovo podjednako zahvaća grad i selo. Počela se ta struja uvlačiti u sve pore našega društva, čak i u redove u Božjoj Crkvi. I u religioznoj literaturi i časopisima sve se više mjesta ustupa problemima mladih koji gotovo uvijek poprimaju prizvuk seksualnoga.

Uvijek je to bio problem i misterij za svaku osobu i za svaku zajednicu. To je područje, otkako čovjek za sebe zna, izazivalo ljudsku želju i znatiželju, ali se prije o tome nije ovako javno i jasno pisalo i glasno pričalo kao što se čini danas.

Pozitivna je svakako u ovom fenomenu činjenica što se pridaje ljudskome tijelu određena cijena. Tijelo je vrijedno poštovanja i potrebno neizmjereno više kulture negoli kulta, jer je na koncu i ono destinirano za drugi bolji život, nakon uskrsnuća. Naravno, i prije se isticala važnost i vrijed-

²⁸ Usp. F. Klostermann, *Principi per una riforma di struttura della Chiesa* u IDOC — *Documenti nuovi*, 7/1968, str. 245—259.

nost ljudskog tijela, ali se nekad kudikamo više govorilo: spasi dušu svoju, a lako ćemo za tijelo! Međutim, treba spašavati čovjeka — i s njegovom dušom i s njegovim tijelom.²⁹

Negativna se strana očituje u tome što često nema mjere ni granice u slavljenju i časti tjelesnosti, što samo gorke posljedice opamećuju pojedince i narode, umjesto da se prije samog djelovanja prihvaćaju i u pamet dozivaju neka načela. U tom silnom tjelesno-seksualnom ataku jednako se nalaze ugrožene i ljudske vrijednosti, misli i čini, kao i one religiozne vrednote koje neki i neke prihvaćaju i obdržavaju u Božjem narodu. Obitelji se zbog toga počinju pomalo rastakati i raspadati, muž i žena — ako se ne rastavljaju — brakuju u dvoje ne želeći više od jednoga ili dva ploda, ostavljajući po strani sve one dužnosti i nužnosti koje iz njihova veza proistječu. Osjeća se u tom smjeru neki manjak jednog korektnog i karakternog odgoja i samoodgoja i po internatima. U službenicima kulta Božjega javlja se također težnja da se neke stoljetne formule reformuliraju, da se apliciraju neki amandmani, da se određeni oblici života i pogleda na svijet, na tijelo reformiraju što bi više odgovaralo današnjem mentalitetu i postulatu vremena. Na ovaj fenomen reakcija je dvostruka: jedni to dočekuju s imprekatorskim riječima i psalmima, drugi pokušavaju shvatiti, odgovoriti i čak se prilagoditi koliko im svijest i savjest dopušta.

Seksualizacija javnoga života nameće nervozu našem vremenu i opsesiju suvremenim ljudima omogućujući socijalne neurednosti i neuravnoteženosti. Pruža ujedno priliku i starijima i mlađima da pokažu svoju afektivnost, zrelost ili nedozrelost.

Kad se valovi malako stišaju i bure smire, Crkva će morati iz ovih činjenica nešto naučiti, prihvatiti i usvojiti; nešto će morati otupiti, očistiti i oprati; dosta će toga, razumije se, morati odstraniti, odbaciti i osuditi. Ona u svakom slučaju može očuvati dostojanstvo ljudske naravi od svih promjenjivih mišljenja koja, npr., čovječje tijelo previše ponizuju ili ga previše uzdižu. Nikakav ljudski zakon ne može tako osigurati osobno dostojanstvo i slobodu čovjeka kao što to može Kristovo Evanđelje koje je Crkvi povjereno.³⁰

V. Zaključak

Moglo bi se navesti još drugih znakova vremena koji su također važni i upadni, i o njima raspredati. No jednako se može prigovoriti da se ni iz opisivanja ovih spomenutih nisu pokazali neki konkretni ishodi. Netko bi sigurno želio imati gotov recept u džepu kako bi se ponašao u raznim prilikama sučelice tolikim znacima vremena. No, je li moguće propisati takav recept? »Ne smijemo polaziti od pretpostavke«, veli prof. Bajsić, »da teška pitanja današnje situacije, koja su se pripravljalala stoljećima i koja na sebi nose hipoteke stoljetne, mogu i smiju biti samo takva da ih

²⁹ O strukturi čovjeka kao duha i tijela usp. *Pastoralnu konstituciju o Crkvi u suvremenom svijetu*, 14.

³⁰ *Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu*, 41.

lako možemo riješiti. Treba, naprotiv, računati i s time da nam za to danas možda nedostaju snage i da će možda trebati s tim snagama raspolagati vrlo smišljeno kako bismo u jedno daljnje vrijeme došli do mogućnosti da se glavni problemi zahvate na pravom mjestu.«³¹

Netko bi vjerojatno mogao steći dojam iz ovog prikaza da danas ima mnogo više negativnih negoli pozitivnih pojava. No, kad bismo se našli na gumnu da trijebimo ljulj iz pšenice ili obrnuto, vjerujem da bismo prije istrijebili ljulj. Znakovi su vremena po sebi indiferentni, a hoćemo li izvući iz njih više pozitivnih ili negativnih oznaka, i hoće li pozitivne oznake biti u našem životu snažne i učinkovite, to zavisi od nas. Nalazimo se, istina, u svijetu tolikih nemira i nemara, ratova i padova, nereda i neurednosti, ali možda nikada u povijesti nije bilo lakše doći do pomirenja ljudi i naroda, do veza prijateljstva i drugarstva, do ključa mira i sloge kao danas. Moramo stoga imati kud i kamo više optimizma vedrine i nade negoli potištenosti i razočaranja. Ako naučimo toliko toga dobrog i pozitivnoga izvlačiti iz opservacija suvremenih znakova, već smo puno postigli. Naš je život, i ljudski i vjerski, neprestani rad, molitvena akcija i aktivna molitva, i to rad jednako usmjeren na ukorijenjivanje u dobru i na iskorjenjivanje zla. Svi težimo za boljim životom, za srećom, a kako nije sreća u sreći već u postizanju sreće (Dostojevski), i naš se životni tijek sastoji u lomljenju prepreka, u plivanju uzvodno prema izvorima: svjedočeći nadu kojoj smo povjerovali i provjeravajući neprestano njezino bogatstvo u različitosti mentaliteta, kulturnog kolorita i mnogovrsnosti znakova vremena.

Najnovija knjiga biblioteke »Crkve u svijetu«

KRŠĆANSKO SAVRŠENSTVO

PRVA sustavno napisana ASKETIKA na hrvatskom jeziku

Cjelovit prikaz katoličke nauke o duhovnom životu, askezi i mistici

Pravo obogaćenje za našu hrvatsku teološku literaturu

430 stranica, cijena 50 din. Narudžbe prima: Uprava Crkve u svijetu, Zrinko-Frankopanska 14, 58000 Split.

³¹ V. Bajsić, *Ministerijalno svećeništvo, geneza krize i znakovi obnove*, Svesci, 19—20, 1972, str. 101.